CLASS : 12th (Sr. Secondary) **Code No. 205**

Series : SS/Annual-2023

रोल नं० | | | | | | | | | | |

SET : B

संस्कृत

SANSKRIT

ACADEMIC/OPEN

(Only for Fresh/Re-appear/Improvement/Additional Candidates)

*समय : **3** घंटे]* *[पूर्णांक : **80***

- *कृपया जाँच कर लें कि इस प्रश्न-पत्र में मुद्रित पृष्ठ **8** तथा प्रश्न **15** हैं।*
- *प्रश्न-पत्र में दाहिने हाथ की ओर दिये गये **कोड नम्बर** तथा **सेट** को छात्र उत्तर-पुस्तिका के मुख्य-पृष्ठ पर लिखें।*
- *कृपया प्रश्न का उत्तर लिखना शुरू करने से पहले, प्रश्न का क्रमांक अवश्य लिखें।*

- *उत्तर-पुस्तिका के बीच में खाली पन्ना/पन्ने न छोड़ें।*
- *उत्तर-पुस्तिका के अतिरिक्त कोई अन्य शीट नहीं मिलेगी। अतः आवश्यकतानुसार ही लिखें और लिखा उत्तर न काटें।*
- *परीक्षार्थी अपना रोल नं० प्रश्न-पत्र पर अवश्य लिखें। रोल नं० के अतिरिक्त प्रश्न-पत्र पर अन्य कुछ भी न लिखें और वैकल्पिक प्रश्नों के उत्तरों पर किसी प्रकार का निशान न लगाएँ।*
- *कृपया प्रश्नों के उत्तर देने से पूर्व यह सुनिश्चित कर लें कि प्रश्न-पत्र पूर्ण व सही है, **परीक्षा के उपरान्त इस सम्बन्ध में कोई भी दावा स्वीकार नहीं किया जायेगा।***

सामान्य निर्देश :

(i) प्रत्येकं खण्डम् अधिकृत्य उत्तराणि एकस्मिन् स्थाने क्रमेण लेखनीयानि।

(ii) प्रश्नसंख्या प्रश्नपत्रानुसारम् अवश्यमेव लेखनीया।

(iii) श्रेष्ठाङ्कान् प्राप्तये सुवाच्यलेखोऽपेक्ष्यते।

खण्डः – 'क'

(अपठित-अवबोधनम्)

1. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा निम्नांकितप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतपूर्णवाक्येन लिखत -

पुरा ययातिः राजा आसीत्। तस्य सुखसाधनानि पूर्णतः उपलब्धानि आसन्। स नानाविधान् भोगान् उपभुज्य आत्मानं सन्तृप्तं विधातुमिच्छति स्म। तस्य प्रयत्नः प्रशंसनीयः आसीत्, परन्तु सः इन्द्रियाणां तृप्तिं विधातुम् असमर्थो जातः। अन्ते राजा भर्तृहरिवचनम् अनुभूतवान् यत् - भोगान् भुञ्जानः न कोऽपि सुखी भवेत्। भोगैः शान्तिर्न प्राप्यते, अपितु त्यागात् हि सर्वसुखमनुभूयते।

प्रश्ना :- $5 \times 2 = 10$

(क) ययातिः कः आसीत् ?

(ख) कैः शान्तिर्न प्राप्यते ?

(ग) त्यागात् किमनुभूयते ?

(घ) किं राजा इन्द्रियाणां तृप्तिं विधातुं समर्थो जातः ?

(ङ) 'विधातुम्' इत्यस्मिन् पदे कः प्रत्ययः ?

खण्डः – 'ख'

(रचनात्मकं-कार्यम्)

2. ***एकं*** लघुनिबन्धं संस्कृतभाषया रचयत - 6

(क) मम विद्यालयः,

(ख) स्वच्छतायाः महत्त्वम्

(ग) प्रातः भ्रमणम्

खण्डः – 'ग'

(संस्कृत-साहित्य-परिचयः)

3. अम्बिकादत्त व्यासस्य ***अथवा*** भवभूतेः संक्षिप्तपरिचयं हिन्दीभाषया लिखत। 4

4. सिंहासन द्वात्रिंशिकायाः ***अथवा*** प्रबन्धमञ्जरीकाव्यस्य संक्षिप्तपरिचयं हिन्दीभाषया लिखत। 4

खण्डः – 'घ'

(छन्दोऽलङ्कार-परिचयः)

5. प्रदत्तछन्दस्सु ***द्वयोः*** संस्कृतभाषया लक्षणम् उदाहरणं च लिखत – $2 \times 4 = 8$

(i) वसन्ततिलका

(ii) इन्द्रवज्रा

(iii) शिखरिणी

(iv) वंशस्थम्

6. प्रदत्त-अलंकारेषु ***द्वयोः*** संस्कृतभाषया लक्षणम् उदाहरणं च लिखत – $2 \times 4 = 8$

(i) रूपकम्

(ii) अतिशयोक्तिः

(iii) श्लेषः

(iv) उत्प्रेक्षा

खण्डः – 'ङ'

(अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्)

7. (क) कर्तृकारकस्य ***अथवा*** अपादानकारकस्य परिभाषां सोदाहरणं हिन्दीभाषया लिखत। 2

(ख) दीर्घसन्धेः ***अथवा*** यण्सन्धेः परिभाषां सोदाहरणं हिन्दीभाषया लिखत। 2

(ग) तत्पुरुषसमासस्य ***अथवा*** द्वन्द्वसमासस्य परिभाषां सोदाहरणं हिन्दीभाषया लिखत। 2

खण्डः – 'च'

(पठित-अवबोधनम्)

8. अधोलिखितगद्यांशस्य सप्रसंगं सरलार्थं लिखत – 4

(क) अहो असारोऽयं संसारः, कदा कस्य किं भविष्यतीति न ज्ञायते। यच्चोपार्जितानां वित्तं तदपि दानभोगैर्विना सफलं न भवति।

अथवा

(ख) ते सप्तगगनाश्रिताः सप्त ग्रहाः स्वर्गं परितो मेखलावत् परिभ्रमन्तीति वदन्ति, न स्वर्गस्योपरि।

9. प्रदत्तश्लोकस्य सप्रसंगं सरलार्थं लिखत – 4

(क) नियतं कुरु कर्म त्वं कर्म ज्यायो ह्यकर्मणः।
शरीरयात्रापि च ते न प्रसिद्ध्येदकर्मणः।।

अथवा

(ख) केयूराणि न भूषयन्ति पुरुषं हारा न चन्द्रोज्ज्वलाः
न स्नानं न विलेपनं न कुसुमं नालंकृता मूर्धजाः।
वाण्येका समलङ्करोति पुरुषं या संस्कृता धार्यते
क्षीयन्ते खलु भूषणानि सततं वाग्भूषणं भूषणम्।

10. प्रदत्तसूक्तिषु ***द्वयोः*** भावार्थं हिन्दीभाषया लिखत - $2 \times 2 = 4$

(क) दिदेश कौत्साय समस्तमेव।

(ख) दातव्यं भोक्तव्यं धनविषये सञ्चयो न कर्त्तव्यः।

(ग) विद्ययाऽमृतमश्नुते।

(घ) अपगतमले हि मनसि विशन्ति सुखेनोपदेशगुणाः।

11. प्रदत्तगद्यांशं पठित्वा अधः प्रदत्तप्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतभाषया लिखत - $2 \times 1 = 2$

मानवा नाम सर्वासु सृष्टिधारासु निकृष्टतमा सृष्टिः, जीवसृष्टिप्रवाहेषु मानवा इव पर-प्रतारकाः स्वार्थसाधनपरा मायाविनः कपटव्यवहारकुशलाः हिंसानिरताः जीवाः न विद्यन्ते।

प्रश्नौ :-

(क) का नाम सर्वासु सृष्टिधारासु निकृष्टतमा सृष्टिः ?

(ख) 'सर्वासु' अत्र का विभक्तिः किं वचनञ्च ?

12. प्रदत्तश्लोकं पठित्वा अधः प्रदत्तप्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतभाषया लिखत - $2 \times 1 = 2$

तमध्वरे विश्वजिति क्षितीशं
निःशेषविश्राणितकोषजातम्।
उपात्तविद्यो गुरुदक्षिणार्थी
कौत्सः प्रपेदे वरतन्तुशिष्यः।

प्रश्नौ :-

(क) विश्वजिति अध्वरे कः प्रपेदे ?

(ख) 'वरतन्तुशिष्यः' अत्र कः समासः ?

13. रेखांकितपदम् आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत – 2 × 1 = 2

(क) मन्त्रिणां मध्येऽपि तस्य सुख्यातिः वर्तते।

(ख) जलमध्ये पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा क्षणं स्थितः।

खण्डः – 'छ'

(लघूत्तरात्मकप्रश्नाः)

14. मञ्जूषागतं पदम् आधृत्य वाक्यं पूरयत – 4 × 1 = 4

(i) .... परितः वृक्षाः सन्ति। (ग्रामं/ग्रामात्)

(ii) सा .... सह गच्छति। (मम/मया)

(iii) .... काणः। (नेत्राभ्याम्/नेत्रेण)

(iv) .... नमः। (शिवं/शिवाय)

खण्डः – 'ज'

(बहुविकल्पीयप्रश्नाः)

15. प्रदत्तविकल्पेषु ***शुद्धम्*** उत्तरं चीयताम् – 12 × 1 = 12

(क) 'स्वोदरपूर्तिम्' इत्यस्य विच्छेदः अस्ति –

(i) सु + उदरपूर्तिम् (ii) सु + ओदरपूर्तिम्

(iii) स्व + उदरपूर्तिम् (iv) स्वो + दरपूर्तिम्

(ख) 'तत्र + एव + अस्य' इत्यस्य सन्धिपदम् भवति –

(i) तत्रेवऽस्य (ii) तत्रैवास्य

(iii) तत्रैवस्य (iv) तत्रावास्य

(ग) 'आहुः + अविद्यया' इत्यस्य सन्धिपदं किम् ?

(i) आहुरविद्यया (ii) आहुसविद्यया

(iii) आहुषविद्यया (iv) आहुर्विद्यया

(घ) 'तांस्ते' इत्यस्य सन्धिच्छेदः किम् ?

(i) तान् + ते (ii) तान् + आस्ते

(iii) तम् + ते (iv) ताः + ते

(ङ) 'मेघमाला' इत्यस्य विग्रहः अस्ति -

(i) मेघेषु माला (ii) मेघ इव माला

(iii) मेघानां माला (iv) मेघाः माला

(च) 'महान् चासौ अन्धकारः' अत्र समस्तपदम् भवति -

(i) महदन्धकारः (ii) महन्धकारः

(iii) महानान्धकारः (iv) महान्धकारः

(छ) 'उपात्तविद्यः' इत्यत्र समासः वर्तते -

(i) बहुव्रीहिः (ii) द्विगुः

(iii) कर्मधारयः (iv) तत्पुरुषः

(ज) 'मुखम् एव पुण्डरीकम्' इत्यस्य समस्तपदम् भवति -

(i) मुखपुण्डरीकः (ii) पुण्डरीकमुखः

(iii) मुखपुण्डरीकम् (iv) मुखपुण्डरीका

(झ) 'वि + धा + ल्यप्' योगेन सिद्धपदम् भवति –

(i) विधाय (ii) विधाल्य

(iii) विधाता (iv) विधत्य

(ञ) 'उत्थितः' अत्र प्रकृतिप्रत्ययाः सन्ति –

(i) उत् + थित् + क्त (ii) उत् + स्थित् + क्त

(iii) उत् + स्था + क्त (iv) उत् + तिष्ठ् + क्त

(ट) 'पटु + तल्' इत्यस्य योगेन रूपं भवति –

(i) पटुता (ii) पटुतः

(iii) पटुतम् (iv) पटुतरः

(ठ) 'उपत्यकातः' इत्यस्य प्रकृतिप्रत्ययौ स्तः –

(i) उपत्य + कातः (ii) उपत्यका + तः

(iii) उपत्यका + तसिल् (iv) उपत्यका + अतः